

---

11. "שרשרת אחת של כובשי כנען בכל דור ודור"

טיול קן תל אביב, בית"ר הצעירה, לזכרון יעקב, 1935

תנועת בית"ר נוסדה בדצמבר 1923 בריגה, בירת לטביה. בשנת 1934 נוסדה בתנועה בישראל חטיבה נפרדת לחינוך בני הנוער עד גיל 18, שנקראה: בית"ר הצעירה. הסניף הגדול, שנקרא "קן", היה בתל אביב, ובשנת 1939 היו בו כ-200 חניכים.¹ בעלון קן תל אביב, משנת 1935, מופיעה הודעה על טיול הקן:

זכרונה!

ושוב אנו עולים לקברה של הגיבורה הלאומית שרה אהרונסון. שניים הם הקברים הקדושים לנו, האחד בתל חי – קברו של תרומפלדור – מסמל את ההגנה ואת החלוציות. והשני בזכרון – המסמל את המהפכה. שניהם – רעיון גדול ומקיף אחד – הקרבה עצמית גמורה לשירות האידיאל הלאומי. ברטט קדושה אנו מזכירים היום את אותם המרגלים העברים הנועזים, שבלעדיהם קשה היה הכיבוש על האנגלים ואולי גם לא היה עולה בידם לגמרי. את כל זאת עשו

1 אסתר שטיין-אשכנזי, בית"ר בארץ ישראל 1925-1947, הוצאת מכון ז'בוטינסקי, 1998. עמודים 129 ו-192.

הגיבורים – על סמך ההבטחות שקבלו מהכובשים, וההכרה שהם מסייעים על ידי כך למדינה שתשתתף בבנין המיוחד של מלכות ישראל.

אין הלב פנוי עתה להאשמות על אי מילוי ההבטחה ועל פסיביות פוליטית מצד ההנהגה הציונית. על הקבר היקר נשבע כולנו להמשיך את המלחמה עד גמירא!²

תיאור מפורט של חוויות חניך מטיול, אף הוא לזכרון יעקב, מצאנו רק משנים מאוחרות יותר.³ כך נכתב:

ההר העברי, רשמי הטיול

הלך חלף לו הגשם המתאחר, אולם עננים כבדים עוד כיסו את פני ראשי ההרים מסביב, ויצאנו אל המסע המעפיל ההרה. עם רדתנו מהר תל צור, נעצרנו ליד פרשת הדרכים המובילות לזכרון-בנימינה וגבעת עדה. מתוך דומית-קשב שמענו דברי הסבר על העמק המשתרע לרגלינו בו נשפך דם בית"רים שללא חשבונות העמידו את גופותיהם וחייהם קרבן למען הבטח חיים לכפרי העברים החדשים בציון. 4 הם שנפלו בעמק הזה הנקרא בשמו של הכפר הערבי הסמוך "בריקי" [בְּרִיקָה]. 4 הם וכל אחד מהם פרשת חיי בית"ר קשורה בו ובשמו ובמעלליו. החתירה להגשמת רעיון החלוצי והמגן – קרבן הגוף בעת שה"חלוצים" לערים ברחו, וקרבן הנפש – בעת חוסר האונים של כל כוחות "יודעי הגן"

2 ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תיק ב 10 11/7, בית"ר תל אביב. הסולל – עלון בהוצאת מפקדת בית"ר הצעירה, קן תל אביב, גיליון א', סוכות תרצ"ו 1935. עמוד 4.

3 נעשה כאן חיבור בין שני טיולים, שיש ביניהם פער של עשר שנים. זאת כיוון שלא מצאתי תיאור מפורט של טיול קודם לשנת 1945, ומשום שהעניין הוא בחוויות הטיול, יותר מאשר בסידור ההיסטורי המדויק. קוראים שעניינם בהיבט המחקרי ההיסטורי צריכים להיות ערים לדבר.

[...] דומם נצבנו רגעי־התיחדות עם זכר העמק רווי הדם של אחינו הבית־רים. במקום בו נפל הצעיר בהם, סגן מפקד פלוגת זכרון־יעקב דב בן־יוסף. משום מה לא התעכב מפקדנו על פרשה זו [...] כנראה שמדי ללבו נגעה, כי מדבריו יכולנו להסיק רבות [...]

המסע נמשך ...

והנה עומדים אנו על פרשת דרכים נוספת, וכאן בכביש צר וחדש המוביל אל המקום המתכשר [מוכשר] עתה לקבלת עצמות הנדיב הידוע למנוחת עולמים. סופר לנו כי קבר גדול יבנה כאן על ההר, וממנו תשקיף רוחו של אחד מגדולי אומתנו על פני יצירת כפיו – המושבות העבריות היחידות שעל פסגות הרים נבנו.

ומתכוון הלב מצער ... מקנאה: הנה עולה בעיני רוחנו קלף הצוואה של יוצר הציונות המדינית בעל הקלסתר פנים של קיסר ושליח־אלוהים והוא לא זכה ... האם נוסף לגדלות האיש חייב הוא להיות גם ... מיליונר?

המסע נמשך ...

בפתח בית העלמין בשערה הדרומי של זכרון יעקב נעצרו ונכנסו לתוכו להשתטח על קבר האחים [...] בשורה (כמעט אמרתי בטור חזית...) ניצבים הקברים; אבן ירושלמית מוורידה זועקת אלינו "היה שלום ואיננו עוד" בזעקת העברי הראשון בשנת תרצ"ו שנפל על משמרתו כשרובה בידו [...] ורגש גאוותנו עולה מקרבנו על אשר הראשון הזה אחינו – בית־רי היה. שורת קברים ועליהם סמל מגל ומגן משחיר בשחור־השיש הרומאי, אחים כאן הקימו יד לאחים, ואף לאותו האחד שגופתו טרם הובאה לקבר ישראל [...]

קברות אחינו בני בית־ר סמוכים אל קברות אנשי נילי וראשוני העליה וקרבנות הקדחת הצהובה. שרשרת אחת היא של כובשי כנען בכל דור ודור. הרכנת ראש, המפקד מניח דומם אבן מזכרת על כל לוח מצבה והמסע נמשך ...

המסע נמשך ...

דרך סלולה מובילתנו אל בנין עתיק ואיתן בתוך חורשת איקליפטוסים [...] זה מקומה של פלוגת בית"ר. התכנסנו אל מה שהיה חדר האוכל של הפלוגה. על הקיר עוד מתנוססת כתובת ה"יזכור" מעשה ידי מפקדנו לפני שנים, ובתוך כתלים אלה הנשענים על עמוד איתן, יורד שוקע בלבנו שיח [...]: מחדשי השמירה העברית ומסורתה במושבות השומרון, מחדשי העבודה העברית במשק העברי, שומרי כבודה ורכושה של המושבה, מכניסי בנים השבים לגבולם בדרך אספורטיבית [...] שרשרת ארוכה של הגשמה חלוצית מתוך התנכרות לצרכיהם הם, מתוך המעטת דמותם של משרתי העם, מתוך שרות דומם לרעיון שחזה אותו הר"א ש מרחוק [...] כל אבן בבנין זכרונות תעלה, המדרגות את הדי השירים יחזירו, החורשה לבטים תדע ללא גבול וללא תמורה לעולם... הלעולם?

המסע נמשך...

היקב, אחד המפעלים התעשייתיים הראשונים ביהודה השלישית, הכביש התלול, המעין, ההעפלה אל ראש ההר והנוף הכרמלי המשתרע לרגלינו [...] קשה לתאר את כל אלה, את רגשות האהבה העמוקה אל האדמה הזאת. דוקא ולא לאחרת.

בעת המנוחה הקצרה שומעים אנו על הסביבה ומהותה, על המלחמות סביבה, ועל אותו קרבן דמים שהקריב יהודי חלבן שמחלב ערבי יצר גבינה כשרה.

המסע נמשך...

העפלנו ההרה. ההעפלתם פעם? התבינו לרגש עברי הצועד איתן על פסגת הר במולדתו? הנשימה מתקצרת, הגוף כפוף, אבל הלב מתרונן בקרבך "ע ל י ת י !"

המסע נמשך...⁴

4 ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תיק ב 8 ג-2/9, בית"ר א"י נציבות, הדרכה – חוברות. "הדרור", ביטאון קורס מדריכים, מחזור ה', מוקדש למחנה הלימודים בתל צור, בימי חג החירות תש"ה. עמודים 6-8.

הערות לתיאור הטיול

בתיאור הטיול מוזכרים מושגים שראוי לפרשם, כדי להבין את חוויית הטיול של הכותב.

ארבעת חללי בית"ר הם: דב בן יוסף. נולד בשנת 1914 בריגה, היה חניך בית"ר ועלה לארץ בשנת 1937 במסגרת הכשרה חלוצית של התנועה. היה סגן מפקד פלוגת בית"ר בזכרון יעקב. נהרג בספטמבר 1938 כשנסע בעגלה עם חברים נוספים מזכרון אל פרדסי המושבה שהיו בבקעת הנדיב. ערבים פתחו עליהם באש מן המארב; שמואלביץ שלום, אף הוא חניך בית"ר בריגה, נהרג כששמר בכרמי זכרון ביוני 1936; שיבר צבי, בוגר בית"ר מרומניה, נורה בעת ששמר בכרמי זכרון ביולי 1938; וליזרוביץ מאיר, חבר אצ"ל, נורה מן המארב בדרך לבנימינה בדצמבר 1938.

בהתייחס לשורת הקברים בבית העלמין, כתוב שהם מסודרים ב"טור-חזית". זוהי אחת מהפקודות בתרגילי הסדר, ופירושה – להסתדר בשורה. הכותב מדמה את המתים, כאילו הם הסתדרו על פי פקודות תרגילי הסדר.

העברי הראשון שנפל על משמרתו הוא שלום שמואלביץ המוזכר לעיל, ומכאן הכתובת על קברו: "היה שלום ואיננו עוד".

הסמל על הקברים: מגל ומגן, היה סמל בית"ר ארץ ישראל, עד אשר התקבלה ההחלטה לאחד את כל התנועה לסמל המנורה, הנהוג כיום.

בהמשך הוא כותב: "מתוך שרות דומם לרעיון שחזה אותו הר אש מרחוק". המילה ראש מודגשת במקור. זה היה הכינוי של זאב ז'בוטינסקי בפי חניכי בית"ר.

המעייין למרגלות היקב נקרא כיום עין גביע, לצד הדרך העולה לזכרון מצפון מזרח. מכאן הם טיפסו על הר ששמו אינו מוזכר. אפשר שזהו הר זכרונה, הנמצא ממזרח למעיין.

היהודי החלבן המוזכר בסוף הוא נחום וייספיש. הוא נולד בירושלים בשנת 1888, דור שמיני בעיר. התגורר במושבה שפיה שמצפון לזכרון. הוא היה רב, וכן בעל משק חקלאי משגשג. בין היתר שימש כמפקח על כשרות הענבים ביקב של זכרון יעקב, וכן על כשרות החלב, שקנה מהכפר הערבי הסמוך פורידים ומכרו לעוסקים בתעשיית הגבינה. ביולי 1938, בדרכו משפיה לפורידים, בקרבת צומת הכביש העולה לזכרון, נרצח בידי ערבים. מסופר שפחי החלב שהוביל נשארו לצד הדרך במקום בו נרצח ולא הוזזו ממקומם במשך שנים, כאגדרטה לנחום.

היהודים והמיליטריזם

תנועת בית"ר נוסדה בדצמבר 1923 בריגה, בירת לטביה. באותה העת, כפי שתואר בפרקים הקודמים, התארגנו צעירים יהודים במסגרות שונות, בתוכן קבוצות רעיוניות, מועדוני התעמלות וקבוצות צופיות. אחת הקבוצות בגימנסיה העברית בריגה הייתה בהנהגת אהרן צבי פרופס, אז סטודנט בן 19, המוכר בתור "הבית"רי הראשון". בחיפוש אחר דרכם הם שיתפו את ד"ר יעקב הופמן, ממנהיגי הציונות בלטביה.

בנובמבר 1923 ביקר בריגה זאב ז'בוטינסקי, ונשא נאום על אודות היהודים והמיליטריזם. ז'בוטינסקי היה ממפקדי הגדודים העבריים, שאורגנו בצבא הבריטי במהלך מלחמת העולם הראשונה ופורקו בסיומה. בהרצאה "נשמע הד קולו של המאבק הממושך של יוצר הגדודים העבריים על מניעת פרוקם, ולאחר מכן – על

חידושם במסגרת חדשה, שנועדה לביטחון המפעל הציוני [...]
לקראת תקומתה של המדינה"⁵.

הרעיון הבסיסי היה אם כך ייסוד צבא שבדרך. הכשרה קדם
צבאית לצעירים, שיעלו לארץ ישראל ויגנו על היישובים בה
לקראת עצמאות מדינית. בהרצאה הוזכרה הדוגמה של יוסף
טרומפלדור, שהיה קצין בצבא הרוסי, עלה לארץ ישראל, ונהרג
בשעה שסייע להגנת היישוב בתל חי. טרומפלדור היה הדוגמה
המוחשית להגשמה אליה התכוון ז'בוטינסקי. בהשראת ההרצאה
נפגשה קבוצה קטנה בראשות הופמן ופרופס וייסדה את 'הסתדרות
טרומפלדור'.

באפריל 1927 ראה אור גיליונו הראשון של "משואות" – דו-
שבועון של תנועת בית"ר. בגיליון, תחת הכותרת: "עקרונות ברית
הנוער העברי על שם יוסף טרומפלדור", נכתב כי כל חברי דרגה ג',
דהיינו בני ה-18, חייבים "לקבל הכשרה גופנית צבאית שתסגלם
להיכנס לגדוד העברי"⁶.

צופיות

הקישור בין הכשרה קדם-צבאית לבין צופיות הוא טבעי ביותר.
תיאורנו בפרק השני כיצד נוצרה הצופיות החינוכית-אזרחית מתוך
ההכשרה הצבאית. בארצות רבות הובנה הצופיות בהיבט זה של
הכשרה קדם-צבאית. ואכן, בשלבי הראשית נקראה תנועת בית"ר
גם בשם "הסתדרות צופים על שם יוסף טרומפלדור". בוועידה
שנערכה בשנת 1927 הוחלט:

5 חיים בן ירוחם, ספר בית"ר – קורות ומקורות, הוועד להוצאת ספר בית"ר,
1969. כרך א', עמוד 32.

6 ספר בית"ר, שם. עמוד 94.

ברית תרומפלדור עומדת על בסיס רוח חינוכית-צופית-לגייוניסטית. מחנכת ברוח הצופיות של באדן פאול, תוך הדגשת רעיון מדינת היהודים ויצירת הלגיון כאמצעי למטרה.⁷

באוגוסט 1934, כאשר נוסדה בית"ר הצעירה בתל אביב, הופץ חוזר בדבר התכנית החינוכית של התנועה. בתכנית נקבע, בין השאר:

לפי החלטות הכנוס הארצי האחרון הרי שיטת החינוך בבית"ר הצעירה היא תרבותית צופית [...] כמו כן החליט הכנוס הארצי, כי החינוך בכל הדרגות מכוון להכנת הבית"רי הצעיר לקראת הגיוס לפלוגות הגיוס של בית"ר. [...] כי הבית"רי בהתבגרו ובהגיעו לגיל 19 שנה חייב להתגייס לטובת התנועה לזמן מסוים.⁸

נוכל לומר כי החינוך בבית"ר היה שילוב בין צופיות לבין חינוך רעיוני, בדומה לנוער העובד ולמחנות העולים. נראה כיצד מקבל הדבר ביטוי בטיולי התנועה.

טיול צופי או טיול רעיוני

במסמך העקרונות בעיתון משואה משנת 1927 (מוזכר לעיל) נכתב כי החניכים מחולקים לשלוש דרגות לפי גילם. ציינו לעיל את דרגה

7 ספר בית"ר, שם. עמודים 98-99. השם טרומפלדור מופיע לעתים באות ת', על מנת להתאים את ראשי התיבות (ברית יוסף תרומפלדור) לשם היישוב ביתר מימי מרד בר כוכבא.

8 ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תיק ב 8 ג-2/7, בית"ר א"י נציבות, בית"ר הצעירה 1934-1942. ביתר הצעירה, תל אביב יט אלול תרצ"ד, 30 באוגוסט 1934. חוזר מס' א'. הדגש במילה חייב – במקור.

ג', בני ה-18. את דרגה א', בני 12 עד 14, מחנכים "בצביון לאומי" ו"שלילת התופעות השליליות באפיו של הנוער העברי הבאות עקב חיי העיר". לא מפורט כיצד עושים זאת, אולם רעיון שלילת חיי העיר מזכיר את תנועת המשוטטים הגרמנית (פרק 1).

בדרגה ב', גיל 15 עד 17, "יש לפתח את אופים של החברים כדי שיהיו מסוגלים להיות בעתיד חלוצי הבניין של מדינת היהודים. על החברים לעסוק בהתעמלות, ספורט וטיולים לשם שלילת האינטלקטואליות הגלותית".⁹ אינטלקט פירושו שכל, או שכלתניות. מובא כאן ככינוי גנאי ליהודי הגולה, שעסקו בלימוד בלבד, ולא הכשירו עצמם לעבודה יצרנית ולחוסן גופני. רעיון דומה ראינו בתנועות מכבי ובלאווייס (פרקים 3, 4).

בתכנית ההדרכה לבית"ר הצעירה משנת 1934 (מוזכרת לעיל) נכתב כי אמצעי ההדרכה הם שיחה, קריאה, צופיות וטיולים. על הצופיות נכתב:

צופיות: לא לתורה הצופית והתיאוריה שלה, כי אם עם המשמעות שבה [...] סמני דרך, גשרים, מורס וסמפור, עזרה ראשונה קלה, הקמת מחנה, מדורות, עקבות וכו' [...] את הצופיות יש לנצל ביחוד בזמן טיולים למשל סדור קבוצות שתעקבנה אחת את השניה, תשתמשנה בסמני דרך, תסדרנה מדורות, להקים אהל מנוחה.

ועל הטיולים נכתב:

טיולים ומחנות: אלה תופסים אחריהם מקום חשוב בעבודתנו החינוכית-צופית. הטיול הוא הגשר החברותי הכי טוב והכי טבעי בין כל הבית"רים, אשר עליהם להיות גוף חברותי

אחיד לתועלת התנועה. הטיולים צריכים להיות מלאי עניין ורב גוניים, כל פעם למקום אחר. בטיול יש מקום: לתרגילי סדר כלליים לכל הגדוד, שעור קצר, שיחה קצרה על נושא מעניין, עד כמה שאפשר להתאים למקום, משחקים שירה וריקודים. התחרויות ספורטיביות וכו'. להרגיל את החברים לאכילה משותפת בכל טיול, שיהיה תנאי הכרחי בשביל הגיבוש החברותי ובשביל תיקון הנוחיות המופרזת של הצעירים.¹⁰

לסיכום, על פי מסמכים אלה נראה שהטיולים נועדו להכשרת היחיד ברוח הצופיות, מבחינת פיתוח היכולות האישיות וגיבוש חברתי של הקבוצה.

אם נבחן את שני הטיולים שהוזכרו בראשית הפרק נוכל לראות שהם אינם הולמים את הכוונות המוגדרות במסמכי המדיניות החינוכית. אין בטיולים אלה אזכור של פעילות צופית, לא ברמה האישית ולא ברמה החברתית. אין זה אומר שלא היו טיולים צופיים בבית"ר, אלא מתייחס רק לטיולים שהובאו בראש הפרק. עם זאת, גם אנשי בית"ר העידו שבמשוואה בין חינוך רעיוני לבין צופיות, או במונחי בית"ר: בין "ההכשרה התרבותית", לבין "ההכשרה הצבאית", נטו מנהיגי בית"ר לצד הרעיוני.¹¹

כוחה של תכנית ההדרכה בטיול

הדגש על חינוך רעיוני על פני הצופיות נוצר באמצעות תכנית ההדרכה של הטיול. ראינו זאת גם בטיול הנוער העובד לצפת (פרק 9), וכעת נוכל להרחיב. טיול צופי הוא כזה שבו הפעילות נובעת

10 ארכיון מכון ז'בוטינסקי, בית"ר א"י נציבות, בית"ר הצעירה, שם.

11 בית"ר בארץ ישראל, שם. עמוד 133.

מעצם הטיול: ניווט, בישול ועוד. הדברים מתרחשים בטיול באופן טבעי מתוך מה שקורה במהלכו.

הדרגה הראשונה שבה ניתן לשלוט במה שיקרה בטיול היא באמצעות בחירת מקומות הביקור. מעצם העובדה שהמטיילים מבקרים באתרים אלה ולא באחרים נובע התוכן שבו יעסקו בטיול.

הדרגה השנייה היא בדברים שמספר או מסביר המדריך למטיילים, בשעה שהם מבקרים באתרים השונים. כמעט בכל אתר ניתן לבחור בין מספר תכנים להסבר, ובהכרח כאשר בוחרים להסביר על נושא אחד, ולא להסביר על נושא אחר, הדבר משפיע על החוויה של המטיילים בטיול.

כפי שניתן לראות בתיאור הטיול בראש הפרק, תכנית ההדרכה שנבחרה לטיול נסבה סביב המתים בכלל, וחללי בית"ר בפרט. אתרי הביקור שנבחרו הם בקעת הנדיב, רמת הנדיב, בית הקברות בזכרון יעקב וההר בקרבת כביש שפיה – פורידים. התכנים שהקבוצה עסקה בהם הם: ארבעת השומרים אנשי בית"ר שנהרגו בעת מילוי תפקידם; קבר הברון רוטשילד; קבריהם של אנשי מחתרת ניל"י; והירצחו של וייספיש האיכר משפיה.

בוודאי שניתן לטייל בבקעת הנדיב ולעסוק בתכנים אחרים, אולם מי שתכנן את הטיול ביקש לשלוט במשמעות שהמטיילים יעניקו לטיול. על כן הוא כיוון את מסלול ההליכה לאתרים מסוימים, והסביר בכל אתר דברים מסוימים. כך, באמצעות הדרכה מתוכננת, הופך הטיול הצופי לטיול שהוא חינוך רעיוני.

ההר שמקבל משמעות – ההר העברי

על חשיבותו של הטיפוס לפסגות הרים עמדנו בתיאור הטיול לאחרמון (פרק 10). המסע המפרך אל פסגת ההר, והנוף המרשים

הנפתח מפסגתו, הופכים את הטיפוס לחוויה מרכזית בטיול. נשים לב שבטיול הנוכחי אין להר שם גיאוגרפי ואין לו תוכן משלו. זה לא הר שקרה בו משהו או שמייצג איזה רעיון. המשמעות הניתנת להר נובעת אם כך מהתוכן של הטיול.

הכותב בחר לחיבור את השם: "ההר העברי". במשפט הראשון בתיאור הוא מגדיר את מטרת הטיול: "יצאנו אל המסע המעפיל ההרה". לאורך כל החיבור הוא חוזר וכותב "המסע נמשך". הוא מתאר את חללי בית"ר בזכרון יעקב, ומסכם בכך שהמסע נמשך. מתאר את חללי מחתרת נילי, ומסכם בכך שהמסע נמשך. וכך הלאה. על אף הקשיים, הקרבן והמתים, המסע נמשך.

איזה מסע? ברובד הממשי מדובר במסע של חניכי בית"ר המעפיל להר, כפי שמוגדר במשפט הראשון. אולם ברובד הרעיוני זהו המסע לעצמאות עברית בארץ המולדת. את ההתמקדות ברעיון זה קיבל החניך מתוך תכנית ההדרכה של הטיול, כפי שהסברנו לעיל. וההצלחה של תכנית ההדרכה מקבלת ביטוי במשפט האחרון בחיבור: "העפלנו ההרה. התבינו לרגש עברי הצועד איתן על פסגת הר במולדתו?"

הטיפוס המפרך וההצלחה בהגעה לפסגה מייצגים עבור הכותב את "העברי האיתן במולדתו". יחד עם זאת, החניך מכיר במציאות – שעצמאות ישראל טרם הושגה באותה העת. ולכן גם לאחר שהגיע לפסגה, והרגיש עברי איתן במולדתו, הוא מוסיף שוב את המשפט החוזר: "המסע נמשך..."

במילים אלה החניך המטייל מגדיר את משמעות הטיול עבורו לקראת העתיד – להמשיך במסע כעברי איתן, על אף הקורבנות שפגש בדרך.

העלייה לתל חי – עלייה לרגל

בדומה לתנועת הנוער העובד (פרק 9), גם תנועת בית"ר הנהיגה טיולים לתל חי ביום מועד הקרב – י"א באדר. בספר המבקרים של תל חי מופיעה עדות ראשונה לביקור אנשי בית"ר בשנת 1928.¹² לקראת י"א באדר תרפ"ח הגיעה לתל חי המפקדה הראשית של בית"ר ארץ ישראל, בהנהגת מנחם ארבר נציב בית"ר. כן הגיעו נציגי הסניפים בירושלים ובחיפה.

בשנת 1929 הצטרף לעולים לתל חי גם זאב ז'בוטינסקי.¹³ קודם להגעה לתל חי ערכו חניכי התנועה תהלוכה ברחובות טבריה, ובעת הביקור בחלקת הקבר נערכו במקום מסדר וטקס. אנקדוטה שנשמרה מאותו ביקור: חניכי הנוער העובד הקדימו את חניכי בית"ר בהגעה למקום, והם השאירו אחריהם דגל אדום לצד הקבר. חניכי בית"ר ביקשו להסיר את הדגל, אולם ז'בוטינסקי אסר עליהם: "טועים הללו, ובטעותם השתמשו בסמל זר לזיכרו של תרומפלדור. אולם לא כאן על הקבר מקום לריב ולחשבונות פעוטים. יותר מדי קדוש המקום".

נשים לב למילה "קדוש" בדברי ז'בוטינסקי. כך מצאנו גם בהתייחסות הנוער העובד לתל חי. עכשיו נוכל לחזור אל מודעת הטיול משנת 1935, שהובאה בראש הפרק. בשורה הראשונה נכתב: "שניים הם הקברים הקדושים לנו..." ובהמשך נכתב, בהתייחס לחללי ניל"י: "ברטט קדושה אנו מזכירים היום את אותם המרגלים".

מקום קדוש אינו מקום שמטיילים אליו, אלא מקום שעולים אליו לרגל. הזכרנו בפרק קודם כי מדובר במהלך דתי של ביקור במקום שמיוחסת לו קדושה, כלומר שהוא מייצג את האלוהות.

12 מרדכי נאור, ספר האורחים של חצר תל חי 1924–1928. ללא תאריך. באתר: naormor.co.il

13 ספר בית"ר, שם. עמוד 198.

יכול להיות מקום בנוף שמייצג רעיון שאינו קדוש ואינו דתי. כך למשל אפשר לבקר בבניין הכנסת בירושלים, כמקום שמייצג את עצמאות ישראל ואת הדמוקרטיה הישראלית. הכנסת אינה מקום קדוש. העלאת זכרון יעקב ותל חי מדרגת אתרי התיישבות לדרגת מקומות קדושים נועדה לחזק את המסר הרעיוני הגלום בהם. הקדושה מעניקה יתר תוקף לרעיון. והרעיון בעיני חניכי בית"ר, כפי שהודגם לעיל, היה: הנכונות לקורבן אישי במאבק לעצמאות ישראל.

ואכן, השורה האחרונה במודעה על הטיול לזכרון יעקב היא: "על הקבר היקר נשבע כולנו להמשיך את המלחמה עד גמירא."

טיולים נוספים

מבין הטיולים שמצאנו עבורם עדויות ראוי להזכיר דוח פנימי של קן בית"ר בתל אביב משנת 1934. לפי הכתוב, נראה שחניכי התנועה הרבו בטיולים:

טיולים: טיולי גדוד היו עד עכשיו לעבר הירקון, לזכרון יעקב, לבני ברק, רמת גן ופתח תקוה. טיול קבוצה מגדוד ג לירושלים, יריחו ים המלח הירדן וגשר אלנבי. וטיולי צרורות [קבוצות] ופלוגות.¹⁴

ולסיום – עדות מוקדמת יותר לטיול מצאנו בתמונה של חניכי התנועה ליד קברי המכבים, תמונה משנת 1928:

14 ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תיק ב 10-10/2, בית"ר סניף תל אביב, בית"ר הצעירה. התכתבות 1934-1942. רפורט מספר 1, ממפקד גדוד א' למפקד קן בית"ר תל אביב, 15 בנובמבר 1934.

חניכי בית "ר' ישנים בטיול ליד קברי המכבים, 1928.
(צילום באדיבות מכון ז'בוטינסקי בישראל)